

Órtilos – Zrínyi-Újvár régészeti feltárása (2016–2017)

KÖLTŐ LÁSZLÓ¹, VÁNDOR LÁSZLÓ² és VARGA MÁTÉ³

E-mail: ¹koltolaszlo48@gmail.com; ²vandorlaszlo@gmail.com;

³Rippl-Rónai Múzeum, H-7400 Kaposvár, Fő u. 10., e-mail: vargamate12@gmail.com

KÖLTŐ, L., VÁNDOR, L. & VARGA, M.: *Archaeological excavations in Órtilos – Zrínyi-Újvár (2016-2017)*.

Abstract: In Órtilos, at the Órtilos-Zrínyi-Újvár archaeological site, between 25 July 2016 and 26 May 2017, archaeological excavations were performed supported by the National Cultural Fund (NKA) 207134/00284 project. In 2017, we have uncovered a 14.5 m deep well within the fortress. In the well there were human bones, military clothing and equipment remains found. During the exploration we could find a timber construction, which is without parallel according to our previous knowledge. The shaft of the well is octagonal, lined with oak planks.

Keywords: early modern age, turkish era, earth fortress, wood-lined wells

Az Órtilos 0427/1 helyrajzi számon található, 48029 lelőhely azonosító számú, Órtilos-Zrínyi-Újvár régészeti lelőhelyen 2016. júl. 25 – 2017. máj. 26. között folytattunk régészeti feltárást. Az NKA 207134/00284 azonosítójú pályázata keretében, a Rippl-Rónai Megyei Hatókörű Városi Múzeum, a Göcseji Múzeum, a Nemzeti Közszolgálati Egyetem, Órtilos és Molnári községek támogatásával megvalósított program szakmai tapasztalatai az alábbiakban foglalhatók össze:

A 2006-ban kezdett régészeti feltárások során korábbiakban sikerült megtalálni, és azonosítani a 1661-ben létesült földvár sarkantyú-bástyáját, valamint az őrség elhelyezését szolgáló, cserépkályhával fűtött, hétszortatú építményt.¹ 2016. júl. 25. és júl. 28. között rövid szondázó kutatást folytattunk a korábban előkerült sarkantyú bástya maradványainak további megismerésére. Ennek során megtaláltuk a sarkantyú-bástyának az ÉNy-i bástyához csatlakozó szakasza cölöpsorának maradványait. A kutatás fő célja azonban a kút, már szondával kutatott, feltételezett helyének biztos lokalizálása, lehetőleg a kút szerkezetének megállapítása volt.

Az előzetes kisebb méretű fúrások, és a Rippl-Rónai Megyei Hatókörű Városi Múzeum, és a Nemzeti Közszolgálati Egyetem támogatásával 2016-ban elvégzett radaros leletfelderítés egyértelművé tette, hogy az 1661–1664 között létezett kút, a 2010-ben még csak feltételezett helyén, a 2010/3. szelvényben található. A radaros mérések értékelésekor ugyanis kiderült, hogy a feltételezett kút helyén valóban egy mély objektum várható. A radar a felsőbb rétegekben a törmelékes feltöltődés miatt nem adott értékelhető képet, azonban kb. 7–8 m mélységben homályos, de többé-kevésbé szabályos kör, illetve sokszög-formát detektált. Ennek

alapján biztosra vehettük, hogy korábbi feltételezésünk helyes volt, és igen nagy valószínűséggel az egykori kút helyét találtuk meg. Ennek következtében a kutató fúrástól eltekintettünk, és hagyományos kútásó-módszerrel végeztük el az objektum feltárását.

A feltárás során egy olyan kútszerkezetet, építési módot ismerhettünk meg, amely az addigi ismereteink szerint párhuzam nélkül állt. A kútban talált leletek bizonyították az ostromról szóló egykorú leírások hitelességét, valamint az új leleteknek a korábban talált leletektől való minőségi eltérése alapján következtetni lehet arra, hogy a feltehetően az őrség rangosabb tagjai számára épített barakkon kívül lennie kell egy még előkelőbb, valószínűleg a várkapitány szállásául szolgáló építménynek is a váron belül, s a védőket ellátó bővizű kút valóban a várudvar közepe táján helyezkedhetett el.

A kút jelentőségét azon túl, hogy az egyetlen közvetlenül Zrínyi Miklóshoz köthető, bemutatható objektum a mai Magyarországon, az adja, hogy ennek a kútnak a kupoláján helyeztette el Zrínyi azt az aranyozott zászlódíszet, melyet az ún. „téli hadjárat” során Szulejmán szultán Szigetvár melletti sírkápolnájának tetejéről hozott el. A kútról Evlia Cselebi török történetíró is megemlékezik, de fontosságát tovább emeli, hogy amint az a vár védelmében résztvevő gróf Esterházy Pál emlékirataiból ismerhető, miután a törökök elfoglalták a várat, a nagyvezír bosszúból az elesett védők tetemeit a kútba szóratta.

A feltárás eredményeként előkerült a tölgyfapallókkal bélelt, nyolcszögletű kút, melyben a korabeli tárgyi emlékek (muskéta golyók, bomba repeszek, zöld mázas cserépkályha csempék töredékei, ács szekerce, szablya, katonai öltözet darabjai – sisak, bőr sapka, csizma-szár és csizmatalp) mellett az egykorú leírásoknak megfelelően emberi maradványokat is találtuk. Előkerültek továbbá a kútház fa szerkezetének a pusztulás során a kútba behullott (vagy bedobált) darabjai, valamint a kúthoz csatlakozó itatóvályú is (11-18. ábra).

Az eredeti kút építése egy kb. 3 méter átmérőjű akna mélyítésével kezdődött, melynek belsejében, eredetileg a kút teljes mélységében (ez méréseink szerint a korabeli járósinttől kb. 14,62 m volt) 8 szögletű fa bélést építettek ki. A bélés oldalai jelen állapotukban nem egészen szabályos nyolcszöget alkotnak, az oldalak hossza 76 cm és 93 cm között változik. A közel párhuzamos oldallapok távolsága 200–220 cm.

A fa leletek végleges konzerválásig történő állagmegőrzését a Zala Megyei Vízmű tette lehetővé, a bőrmaradványok konzerválására, restaurálására a MNM

¹ A korábbi ásatások eredményeire és a kutatástörténetre vonatkozóan lásd: Vándor 1992., 2012., 2014.; Hausner-Négyesi-Papp 2005.; Költő 2012., 2013., 2016; Költő et al. 2014. Költő et al. 2014.

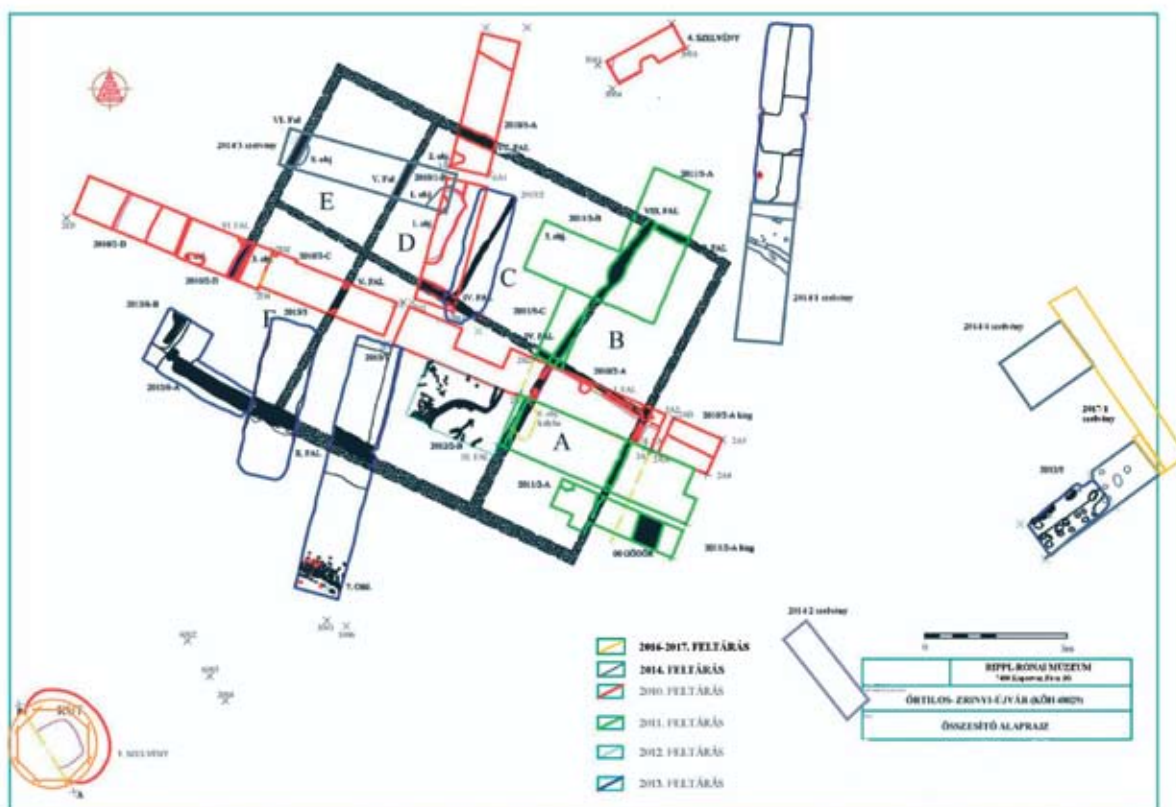
Országos Restaurátor és Restaurátorképző Központjában, a fa leletek konzerválására a Göcseji Múzeumban kerül sor. A fa leletekből dendrokronológiai- és fafaj meghatározásra mintákat vettünk. A feltárás közben engedélyezett állagmegóvási tervnek megfelelően az eredeti bélésszerkezet megtalált magasságáig (-14,62 és kb. -5,5 m között) az objektumból kikerült földdel visszatemettük. A továbbiakban a kút bemutatását az eredeti bélésszerkezetnek az egykori rekonstruált járószinttől számított, kb. 5–5,5 m mélységig fából történő rekonstruálásával, annak kb. 1 méterrel a felszín fölé hozásával, vasráccsal történő fedésével kívánjuk megoldani. A tervezett rekonstrukció elkészüléséig az objektumot stabil ideiglenes fedéssel láttuk el.

A feltárt objektum rekonstruálható, részleges helyreállítása, védőépület alatti bemutatása a feltárás közben

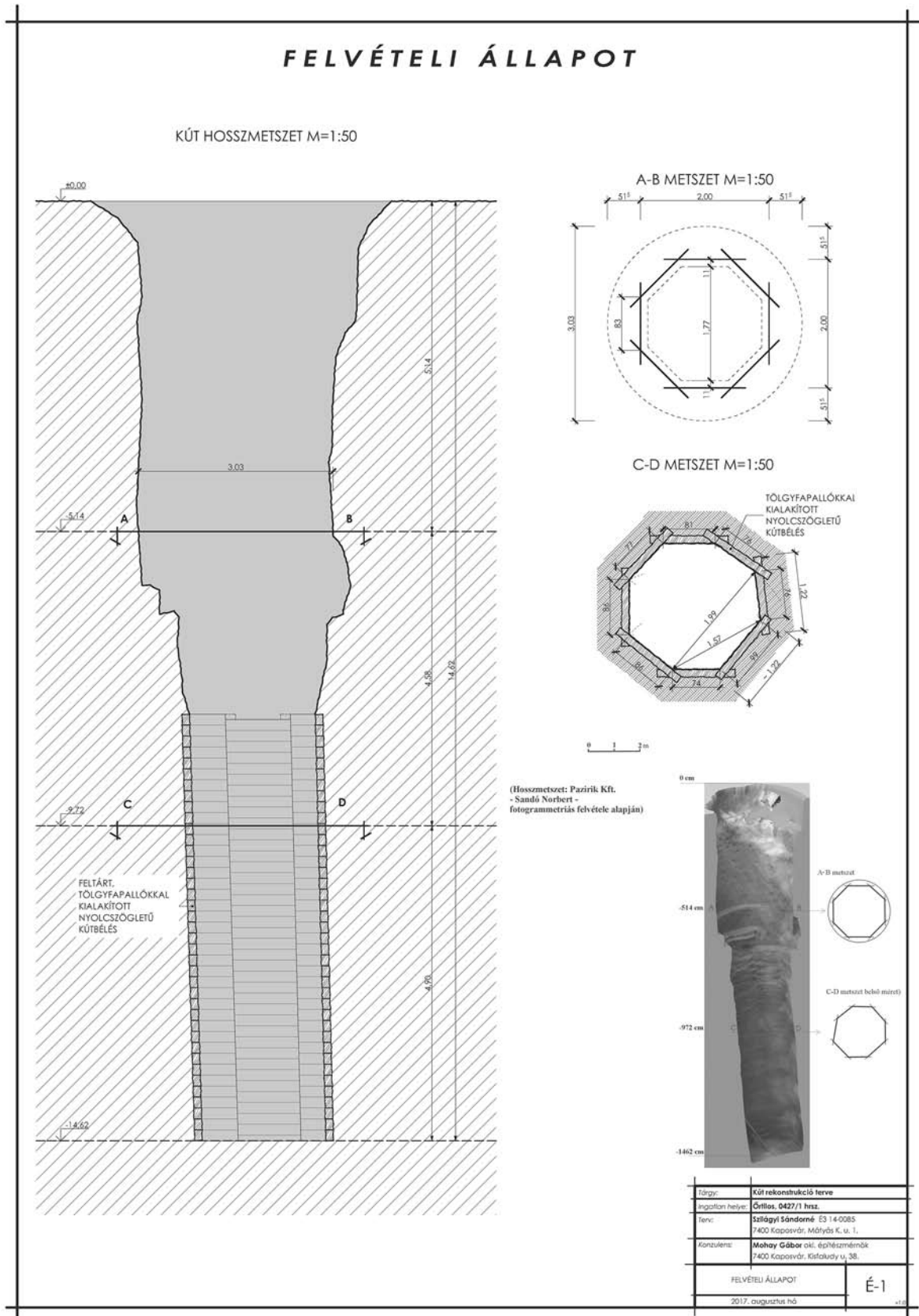
elkészített, és elfogadott, engedélyezett állagmegóvási tervek alapján megoldható.

Összefoglalás

Órtilosban az Órtilos-Zrínyi-Újvár régészeti lelőhelyen 2016. júl. 25 – 2017. máj. 26. között az NKA 207134/00284 számú pályázata támogatásával folytattunk régészeti feltárást. 2017-ben sikerült feltárnunk a vár 14,5 m mély kútját. A kútban emberi maradványokat, katonai ruházat- és felszerelés maradványait találtuk meg. A feltárás során egy olyan kútszerkezetet, építési módot ismerhettünk meg, amely az addigi ismereteink szerint párhuzam nélkül állt: Aknája nyolcszögletű, melyet tölgyfapallókkal béleltek ki.

1. ábra. Zrínyi-Újvár régészeti kutatott területének összesítő helyszínrajza

2. ábra. A kút felmérési rajza

3. ábra. A feltárás előtti állapot

4. ábra. A feltáráshoz szükséges kútásó felszerelés

5. ábra. A feltárás kezdete

6. ábra. A bélés szerkezet jelentkezése

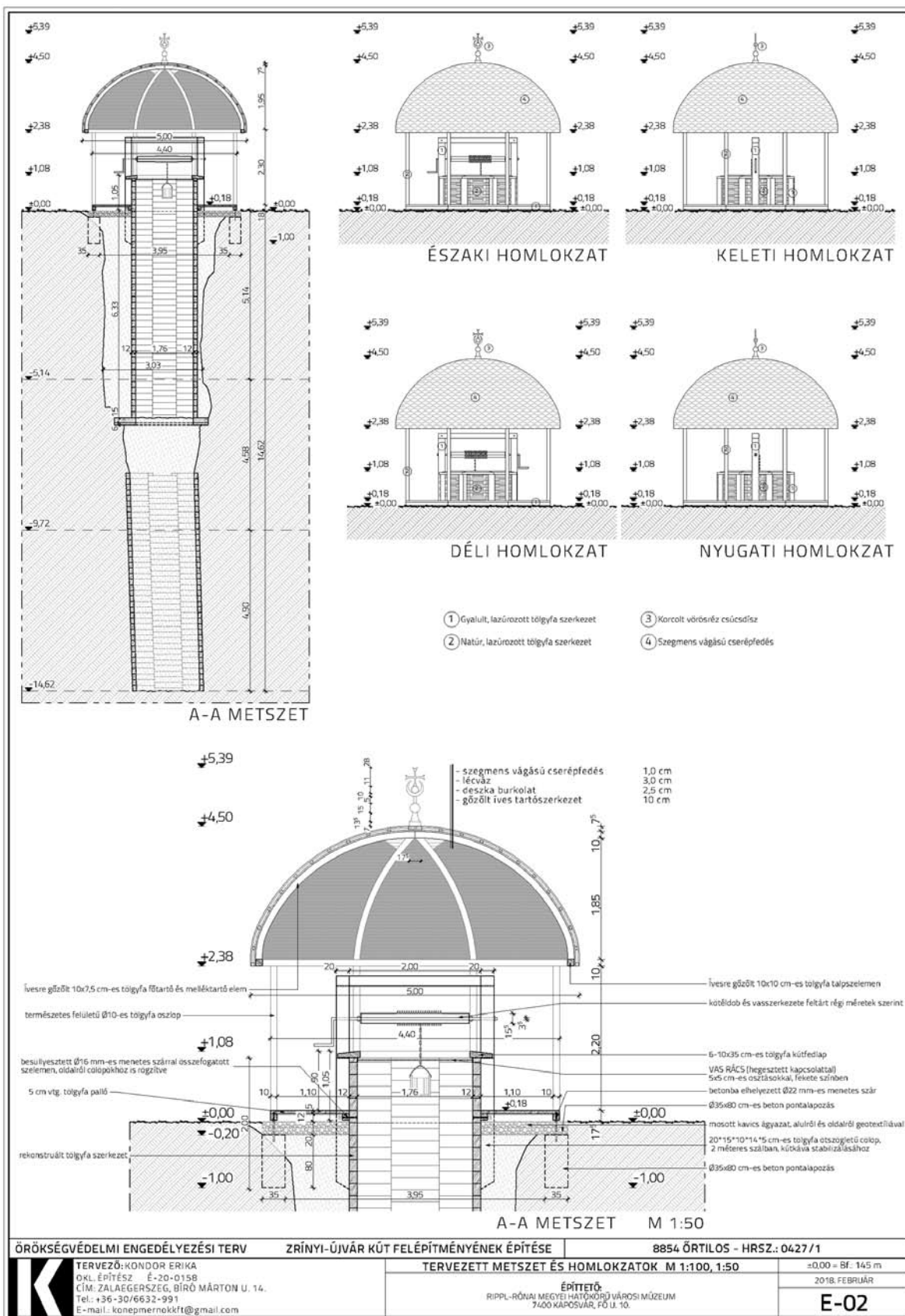
7. ábra. A bélés szerkezete

8. ábra. A feltárt kút

9. ábra. A feltárt kút belülről

10. ábra. Helyreállítási terv

11. ábra. A kúthenger maradványa a tengellyel

12. ábra. A kút bélésének darabjai

13. ábra. A kúthoz tartozó itatóvályú

14. ábra. Emberi csontok a kútból

15. ábra. Huszár szablya a kútból

16. ábra. Huszár sisak a kútból

17. ábra. Bőr sapka a kútból

18. ábra. Bőr csizma maradványai (csizmaszár)

Irodalom

- Hausner G., Négyesi L. és Papp F. 2005.: „Juhakol” a szőlőhegyen. Kísérlet Zrínyi-Újvár helyzetének meghatározására. – Hadtörténelmi Közlemények 118.évf. 2005/3: 835-862.
- Költő L. 2012: A Zrínyi-újvár kutatása során felszínre került ólom leletek elemanalízise (a vizsgálatok előzetes eredményei). – In: Hausner G. és Padányi J. (szerk.): Zrínyi-Újvár emlékezete. Budapest, pp. 101-103.
- Költő L. 2013: Órtilos/Belezna–Zrínyi-Újvár. – In: Honti et al.: Régészeti feltárások Somogy megyében 2007–2011 között. – A Kaposvári Rippl-Rónai Múzeum Közleményei 1: 107-136.
- Költő L. 2016: Órtilos–Zrínyi-Újvár. – In: Honti et al.: Régészeti kutatások Somogy megyében 2012-2015 között. – A Kaposvári Rippl-Rónai Múzeum Közleményei 4: 247–286.
- Költő L., Négyesi L., Bertók G., Padányi J. és Szabó A. 2014: Zrínyi-Újvár sáncának lokalizálása, feltárása és rekonstrukciója. – Hadtörténelmi Közlemények 127. évf. 2014/1: 91-102.
- Vándor L. 1992: Zrínyi Újvár helyének kérdése régészeti és történeti dokumentumok alapján. – Somogy 1992/5. (A Szigetváron tartott III. Zrínyi tanácskozás anyaga)
- Vándor L. 2012.: Előzetes jelentés Zrínyi-Újvár 2011-2012. évi régészeti kutatásáról és az eddigi eredményekről. – In: Hausner G. és Padányi J. (szerk.): Zrínyi –Újvár emlékezete. Budapest, pp. 84-98.
- Vándor L. 2014: Zrínyi Újvár régészeti kutatása. Eddigi eredmények. – In: Rostás T. (szerk.): Költő, hadvezér, államférfi. Zrínyi Miklós 1620-1664. pp. 78-95.